

НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ ДОЛАННЯ ТРАВМИ «ПАСІОНАРНОГО НАДЛОМУ» В СТИЛЬОВИХ ВИЯВАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ТА ЕМІГРАЦІЙНОЇ ПРОЗИ 20–30-х РОКІВ ХХ ст.

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.
Випуск 1 (49).
УДК 821.161.2.09

DOI: 10.24144/2663-6840/2023.1(49).90–96.

Мафтин Н. Наративна стратегія долання травми «пасіонарного надлому» в стильових виявах західноукраїнської та еміграційної прози 20–30-х років ХХ ст.; кількість бібліографічних джерел – 15; мова українська.

Анотація. В умовах нової навали московської орди актуалізується проблема пам'яті й подолання травми. Досвід творення героїчного «антропологічного простору» (М. Мерло-Понті), що значною мірою засобом слова уможливив подолання наслідків травматичних подій і забезпечив збереження нашої національної ідентичності, виявлений у ідейно-художніх та стильових парадигмах літератури міжвоєнної доби минулого століття, що творилася в Галичині та еміграційних центрах. Наснажений він був світоглядною домінантою вітаїзму. Процес активізації стильових формацій посилювався під впливом проголошеної Д. Донцовим доктрини державницької літератури. Домінують у прозі й поезії вказаного періоду неоромантизм (активний романтизм) і необароко: пасіонарна енергетика творчості, задіюючи домінанту етногенезу, сконцентрована в бароковій та романтичній художній свідомості, саме через присутність у силовому полі стильових парадигм 30-х рр. ідейно-художніх вимірів мислення цих великих національних стилів, актуалізувала державницькі первні. Адже щоб подолати травму, треба збудувати майбутнє – дати певний прообраз, задуманий автором, відтак сприйнятий реципієнтом-читачем і прожитий шляхом сповідання цієї ідеї, служіння їй. Антропологічна константа «історичної темпоральності», наратив, що творить ідентичність шляхом актуалізації національної історії, осмисленої й переплавленої в горнилі філософських концепцій часу та власного розуміння зв'язків у вимірах «минуле – теперішнє – майбутнє», реалізувалася шляхом звернення авторів до героїчних сторінок нашої історії, чим і пояснюється посилена увага письменників до історичної тематики. Феномен «історичного часу», досягнутий під «антропологічним кутом зору» – між досвідом та очікуванням – давав можливість формувати «горизонт очікування» шляхом відродження в стильових виявах художнього тексту, в літературних ідеях та образах важливого для етногенезу пасіонарного духу героїчних сторінок національної історії.

Ключові слова: наратив, студія травми, пасіонарність, стиль, жанр, філософія чину, парадигма Реконквісти, необароко, неоромантизм, трансформація.

Постановка проблеми. Текстуалізація травми як пам'яті, що оживає в «наративах національної ідентичності» (К. Коростеліна), особливо актуальна в нашому сьогоденні – адже увесь травматичний досвід попередніх поколінь, відбитий на ментальній карті українців і досі ще не наративізований повністю, загострюється в ситуації нового геноциду, розв'язаного московією (росією) проти України. У цих умовах нагальною постає потреба текстуалізувати травму як пам'ять не тільки про злочини сьогодення, але й про за давні рани. Демократичний світ, що прагне утвердження нової ідентичності, орієнтованої на високо гуманістичні цінності, може відбутися лише за умови розуміння і зрозуміння, осмислення й переpracування тих Голгоф, на яких розпинали Україну: «Творення ідентичності на основі переживання травматичних образів буде успішним, якщо опиратися на вже існуючі національну, етнічну, релігійну, регіональну ідентичності, які зазнали травми» [Alexander, Euerman, Giesen 2004, p. 43].

Сьогодні, йдучи тяжким шляхом переpracування тих подій у новому жахливому дежавю, українці мають можливість не тільки звільнитися від насаджуваних віками московською ідеологією псевдоцінностей та комплексів і віднайти себе, але й відкрити світові Істину про Україну. Пасіонарність українських воїнів, волонтерів, їх героїзм і

стійкість резонують із героїко-трагічними сторінками нашої історії, даючи можливість трансформувати її врешті в героїко-переможну.

Аналіз досліджень. Дослідницьку методологію і стратегію «trauma studies» вироблено у працях П. Рікера, Т. Більчевського, Дж. Агамбена, Д. Ла Капри, П. Штомпки, Д. Александра, Х. Арентт, К. Еріксона, К. Карут, Ш. Фелман. Важливими у цьому науковому дискурсі є також праці П. Коннертона «Як суспільства пам'ятають» та Ф. Сйтса «Мистецтво пам'яті». Пальма першості щодо досліджень у цій царині в українському літературознавстві належить С. Павличко, Т. Гундоровій і А. Матусяк. Проблеми травми як літературознавчого поняття присвячені також праці В. Василенка [Василенко 2018], травму і пам'ять аналізує О. Пухонська [Пухонська 2018], травму Голодомору – Огієнко [Огієнко 2013]. Що ж до наративної стратегії як подолання травми пасіонарного надлому, то тут зішлемося на дві наші монографії, у яких досліджувалися стильові парадигми західноукраїнської прози 20–30-х років ХХ століття [Мафтин 2008], [Мафтин 2011].

Мета статті – проаналізувати роль стильових парадигм західноукраїнської прози 20–30-х років ХХ століття та їх наративної організації в подоланні травми пасіонарного надлому, спричиненого поразкою в національно-визвольних змаганнях.

Методи та методика дослідження. Статтю написано з використанням історико-літературного, інтерпретаційного методів, підходів культурної антропології, зокрема методології «trauma studies».

Виклад основного матеріалу. Сучасний український учений Роман Кечур зауважує: «Ми сформулювали культуру героїчної боротьби і програшу – якщо відкрити нашу історію, то ми весь час героїчно боролися і програвали... нові контексти актуалізують ту історію нашої взаємодії, яка співзвучна теперішньому стану справ, і вони ніби змінюють наше минуле. Нам треба створити іншу історію – тобто ми повинні трансформуватися, перетворити своє минуле, і це дасть можливість створити нове теперішнє і майбутнє», бо саме «зона творчості формує досвід на основі періодичного перезаписування пам'яті» [Кечур 2023, с. 5]. І приклад такої трансформації трагічного досвіду уже був: маємо на увазі простір Держави Слова, створений під пером митців «арс мілітансу» в добі 20–30-х років минулого століття. Це справді був досвід творення нового, героїчного «антропологічного простору» (М. Мерло-Понті), що значною мірою засобом слова уможливив збереження нашої національної ідентичності.

Сплюндрована репресіями, замордована голодоморами, звалтована ворожою ідеологією, Україна жила в текстах літературної Реконквісти [Мафтин 2008], у творах і високій жертвовності долі як учорашніх воїнів, відтак – митців-емігрантів, так і митців-дисидентів, нещадно нищених і калічених системою.

Так чи інакше, та минуле «вгризається» (А. Бергсон) у теперішнє. Травматичний досвід, що став репресованою пам'яттю, завдає деструктивного впливу на колективну ідентичність – у період радянського тоталітаризму державницькі потуги від часів Мазепи і до героїчних сторінок боротьби ОУН-УПА за незалежність України трактувалися як «зрада», «бандитизм», діяльність «ворогів народу». Цю ідеологічну блекоту, підкріплену страхом, радянська пропаганда буквально вживлювала у свідомість і підсвідомість тих, хто залишився живий після розстрілів і голодоморів. І от уже за два-три покоління багато змосковщених українців сприймали спалювану й переписану московськими ідеологами історію своєї землі як істинну, катів свого народу – як героїв і благодійників, а імена справжніх героїв були приречені на забуття або ж таврувалися як імена ворогів. Іншу ситуацію спостерігаємо на теренах Галичини: московська ідеологічна отрута не змогла мати тут такий тотальний вплив не тільки тому, що радянське рабство розпочалося пізніше, але й з тієї причини, що живу пам'ять українських родів не вдалося репресувати, бо майже кожна родина тут була причетна до досвіду творення нового, героїчного «антропологічного простору» як шляхом героїчної дії, так і засобом слова, а відтак – збереженою пам'яттю. Якраз слово, художні тексти, творені на теренах Галичини і в еміграційних центрах у 20–30-х роках, сформували покоління борців ОУН УПА, що прийняли естафету від сво-

їх батьків «усусів». Тут знали й у серці зберігали основні, знакові для нас ціннісні орієнтири, знали ту лектуру, на якій виховувалися герої ще століття тому. Тому і в часи нової навали московських катів традиція родинного зв'язку з героїчними сторінками спротиву московським окупантам забезпечила естафету слави й героїзму в боротьбі з нинішньою қацапською гідрою.

За концепцією «тріади простору» Анрі Лефевра (задуманий – сприйнятий – прожитий) чи концепцією «інакшої просторовості», «невидимого антропологічного простору» Мішеля де Серто, приватний досвід, трансформований у глибини колективної пам'яті, дає можливість шляхом переживання травматичного досвіду переосмислити його в якісно інший. Адже щоб подолати травму, треба збудувати майбутнє – дати певний прообраз, задуманий автором, відтак сприйнятий реципієнтом-читачем і прожитий шляхом сповідання цієї ідеї, служіння їй.

Досвід творення нового, героїчного «антропологічного простору» засобом слова виявився в літературній Реконквісті 20–30-х рр. міжвоєнного двадцятиліття. Парадигма національно-консолідуючого нарративу, що поставав як на теренах великої України до початку масових репресій, так і за її межами – в Галичині та еміграційних центрах Праги, Варшави, Берліна – а згодом – у діаспорі, нарративу, що протистояв уніфікуючій новоімперській риториці літератури, уможливила збереження нашої ідентичності.

Якою ж була ситуація в Галичині після поразки УНР і в умовах фатальної безвиході для січового стрілецтва? Крах державницьких сподівань, розчарування в європейській спільноті, що зробила долю України розмінною картою у власній політичній грі, й ситуація колоніального статусу в межах Польщі спровокували в галичан пасивний надлом. Цей надлом позначився й на стильових формаціях, поглиблюючи тенденцію, характеризовану ще в літературі 1910 року М. Євшаном як тенденцію «ліричної безсилості». Вона виявлялася у пасивності, рефлексійно-сентиментальному пафосові – «ляментатії», у переважанні зображального начала минулого століття над виражальним. Така ситуація характеризує літературне життя Галичини ще на початку 20-х рр. Однак уже на цей період припадають пошуки активності стильових форм. На рівні тематичному вони пов'язані з осмисленням трагедії й величі стрілецької Голгофи. Літературна молодь, що згуртувалася довкола журналу «Митуса» чи тяжіла до нього способом художнього мислення (переважно «січовики»: Ю. Шкрумеляк, В. Бобинський, О. Бабій, М. Матіїв-Мельник, В. Софронів-Левицький), прагнула досягнути причини поразки національно-визвольних змагань, увіковічнити подвиг стрілецтва.

Це знаково, що першими з кризи, зумовленої травмою війни та поразки національно-визвольних змагань, прагнуть знайти вихід митці українського «відповідального серця» (Ю. Лаврінченко): на рівні долі – учасники подій, на рівні національної енер-

гетики – «пасіонарії», на рівні естетичного кредо – вчорашні символісти, що взяли у своє серце «вогністі дієзи кларнетизму» (Ю. Лавріненко) (про перебування В. Бобинського, М. Ірчана, С. Тудора на радянській Україні відомо). Зрештою, можна сказати, що саме світоглядна домінанта вітаїзму через відповідальне серце вчорашніх галичан-січовиків та емігрантів з України змінила «яловий» (М. Євшан) на початках століття галицький мистецький ґрунт і дала йому першопочтових до пошуків, вектор яких означив В. Бобинський у статті «Від символізму – на нові шляхи».

«Друга хвиля» еміграції, що влила в західно-українське літературне життя нові потужні сили, стала ще однією важливою прикметою тутешнього літературного процесу початку ХХ ст.: вона зорганізувала його, наснажила донцовською ідеологією інтегрального націоналізму й ідеєю високого чину. На теренах Галичини, а також у двох еміграційних центрах – Празі та Варшаві – продовжили свою місію експатріанти з України – вчорашні старшини української армії, діячі мистецтва, політики. Ще задовго до появи «Саду Гетсиманського» Івана Багряного моторошну правду про сталінські концтабори розповів у романі «Пекло на землі» Віталій Юрченко; тривожним набатом зазвучала «Марія» Уласа Самчука; літописцями народного гніву в трагічній добі державницьких змагань України виступили Клим Поліщук, Юрій Горліс-Горський (Юрій Городянин-Лісовський), Федір Дудко, Іван Зубенко; високі духовні горизонти «людини непокірної» всупереч насаджуваній українцям сталінської ідеї «гвинтика й коліщатка» утверджували своєю прозою «трагічні оптимісти» – Леонід Мосендз і Юрій Липа.

Яскраву стильову амальгаму неоромантизму, романтики вітаїзму, імпресіонізму творить проза Юрія Липи, Леоніда Мосендза, Наталени Королевої. В історичній белетристиці розвиваються жанри роману (історіософські концепції Ю. Липи втілюються в художніх образах та ідеях «Козаків в Московії») та оновленої історичної повісті. Цікавий синтез пригодницького й історичного жанрів з увиразненням «ідеологічного коду» простежується у захоплюючих повістях С. Ордівського (Г. Лужницького). Експеримент у площині жанрів часто поєднується з опрацюванням політичної тематики – яскравим прикладом такого синтезу є авантюрно-пригодницька повість Ю. Шкрумеляка «Чета крилатих», повість І. Черняви «На Сході – ми!», новелістика Ж. Процишина, проза В. Кархута.

Процес активізації стильових формацій – пошуків «grand styl'ю» – посилюється під впливом проголошеної Д. Донцовим доктрини державницької літератури. Намагаючись зорганізувати літературний процес національною домінантою, наснажити літераторів на втілення в енергетиці стилю пасіонарної енергії, Д. Донцов протиставив «естетичі декадансу» як «інспіраторові плебейської літератури» [Донцов 1991, с. 6] «культ енергії, краси і гармонії» [Донцов 1991, с. 47] як вияву пасіонарності: «Жадаю не «соціального заказу» чи національного, не

творів на тему гетьманщини, самостійности чи соборности. Маю на увазі іншу тенденцію – ту, що я назвав **тенденцією життя, а не смерті**» [Донцов 1991, с. 255]. Справжній стиль – «**grand styl**» – на переконання Д. Донцова, позначений щирістю й глибиною життєвої правди, спрямованістю до утвердження життя. Услід за Т. Шевченком, І. Франком, Лесею Українкою, він трактує мистецтво в умовах загрози національному буттю як зброю, а мистців – як лицарів, вартових справжньої реконквісти: «Мистецтво для мистців! Не для спекулянтів, плагіаторів, кльовнів і відпустових калік. Для мистців, що йдуть кроком в крок з своєю добою – тривожно і гарно! Ці мистці вже перегукуються як вартові стійки між собою; їх єднає в одно спільність душевного напруження. Мистці, які дивляться на життя і на матерію не риб'ячими очима об'єктивних, але очима візонера і борця, який кохає долю, добру і злу, як повітря непевний завтра летун, як тигра непевний життя ловець, як різьбар глину, або як мислитель душу свого народу, з якого прагне вирізьбити націю, вдихнути в неї не євнуську, а горду і несмертельну душу. Який виорював би занедбану психіку народу не словами, але зубами дракона і засівав би її вогнистим насінням Бога, якого чує в собі» [Донцов 1991, с. 257].

Невипадково домінують у прозі й поезії вказаного періоду неоромантизм (активний романтизм) і небароко: пасіонарна енергетика творчості, задіюючи домінанту етногенезу, сконцентровану в бароковій та романтичній художній свідомості, саме через присутність у силовому полі стильових парадигм 30-х рр. ідейно-художніх вимірів мислення цих великих національних стилів, актуалізувала державницькі первні.

Саме проза, заснована на поетиці романтизму як світовідчужанні, вирішила одну з чільних проблем, характерних для літератури вказаного періоду: пошуки героя нового типу, людини дії – «чину», героя, що був би позбавлений культу терпіння й занепадницьких настроїв. І саме українські тридцять років на еміграції і в Галичині, як слушно наголосив Ю. Шерех, виробили концепцію такого персонажа – ідеал «вольової людини» («par excellence») [Шерех 1998, с. 221]. Такий герой з'являється вже на сторінках повісті Ф. Дудка «Отаман Крук». Галерею образів-характерів, позначених «філософією чину», борців за ідеали національної революції продовжили в західноукраїнській прозі персонажі новелістики Ю. Липи (третинна збірка новел «Нотатник») та Л. Мосендза («Людина покірна», «Відплата»). Тут різьбиться психотип людини, вільної від комплексу меншовартості, сентиментальної розчуленості. У новелах збірки «Людина покірна» поведінкова модель чільних персонажів твориться в системі світоглядних координат «вісниківців» і детермінується філософією та естетикою чину. Пасіонарна енергетика героїв творів Л. Мосендза, Ю. Липи, С. Ордівського, Г. Журби скеровується національною ідеєю, що актуалізує домінанту етногенезу шляхом задіяння в силовому полі стилю доби енергії найпитоміших українських стилів і

структурує художню дійсність національно-екзистенційним досвідом великих і значимих у житті нації епох.

Два мегастилі нової української літератури, що постала після 1917 року, означені Ю. Лавріненком як необароко та неоромантизм, якраз і несли в собі «правду всеохопної порядкуючої сили світло ритму», «який постійно творить і перетворює вселенський музичний твір – всесвіт» (Ю. Лавріненко). Отже, детермінуючим у художньо-естетичному освоєнні світу українською літературою «Розстріляного відродження» став безпосередній зв'язок із гармонією як законом Всесвіту, силою, що лежить «в музичній будові ніверсуму, знає таємниці гармонійної всеохопності океану диференціацій» [Лавріненко 2001, с. 760]. Духом цієї сили, услід за М. Хвильовим, Ю. Лавріненко назвав «вітаїзм» – «творче одушевлення життям». У стильовій динаміці 30-х на західноукраїнських та еміграційних теренах це «одушевлення життям» набуло граничного пульсування пасіонарної енергетики.

Із потужним звучанням «метанаративу» Уласа Самчука в 30-ті рр. ХХ ст. в західноукраїнській та діаспорній прозі особливої ваги набувають «космогонічні» жанри, покликани зберегти світ української національної ідентичності, добрий лад його духовного космосу, самі підвалини духовного буття нації – «підтримуючи вогонь zagrożеної національної ідентичності, утверджувати присутність у світі не-присутніх для нього українського народу та його культури» (С. Андрусів). Серед таких «космогонічних» жанрів – проза, що несе «код Простору, Голос Землі, Дому». Її творцем, окрім Уласа Самчука, є Галина Журба. «Кристалізація» стилю письменниці відбулась шляхом рецепції «естетики» й «філософії чину», і це засвідчують повісті «Зорі світ заповідають» та «Революція йде».

Творчість Ф. Дудка, Ю. Липи, Л. Мосендза, У. Самчука, Г. Журби, Н. Королевої, Ю. Косача періоду міжвоєнного двадцятиліття, корегована єдиним моральним і етногенетичним імперативом, стала втіленням правди епохи, свідками й учасниками якої вони були, і правди попередніх віків та поколінь української нації. Саме в індивідуальних авторських стилях цих митців, спрямованих як на осмислення «діалектики душі» людини, так і «діалектики духу епохи», знайшла втілення ідея «великого стилю», що після Другої світової на еміграції оформилася в концепцію «великої літератури».

У подоланні пасіонарного надлому важливу роль також відіграла історична белетристика, що стає на теренах Галичини найбільш психологічно заангажованим жанром. Адже в часи бурхливих змін з'являється потреба осмислити себе в історії, звернутись до витоків минулого власного народу, його героїчних сторінок та «чеснот, що виражають національний характер» (Е. Сміт). Втрата державності, болісне пережиття поразки національно-визвольних змагань та потреба творення певної – героїчної – моделі поведінки задля плекання майбутнього, спонукали західноукраїнських письменників звернутись до «золотої доби» Княжої Русі-України

та козаччини, таким чином створюючи певну історіософську концепцію минулого, бо «читання історичної прози давало західноукраїнському читачеві 30-х років таке [...] рятівне і радісне відчуття перенесення з індивідуальної – профанної – історії у колективну, сакральну, звільнення від гіркоти поразки у визвольних змаганнях, від репресивної окупаційної дійсності. [...] Західноукраїнська людина 30-х років постійно діалогізувала з минулим, міряла себе, свій час і чин історією. [...] Цей своєрідний історизм пронизує усю тодішню західноукраїнську культуру» [Андрусів 2000, с.142–143]. Історіософська концепція автора-патріота, осердя якої – державницькі ідеали та сильна, вольова особистість, виявилася в трилогії А. Чайковського «Сагайдачний», романах Юліана Опільського «Іду на вас» і «Сумерк», у цілій низці історичних романів (О. Назарук «Роксоляна, жінка халіфа й падишаха, Сулеймана Великого Завойовника», Ю. Липа «Козаки в Московії, Ю. Косач «Затяг під Дюнкерк») та повістей (А. Лотоцький («Княжа слава», «Кужіль і меч», «Лицар у чорному оксамиті»), В. Бірчак («Проти закону»), М. Голубець («Жовті води»), Ф. Дудко («Великий гетьман»), Р. Леонтович («Напру»), Ю. Орест (Ю. Тис-Крохмалюк) («Під Львовом плуг відпочиває»), В. Островський («Князь Сила-Тур»), І. Филипчак («Будівничий держави», «Іванко Берладник», «Кульчицький – герой Відня», С. Ордівський («Багряний хрест», «Срібний череп», «Чорна ігуменя»)).

Найпопулярнішим історичним твором у Західній Україні в 30-х рр. ХХ ст. була історична епопея Б. Лепкого «Мазепа» – твір, що засвідчив спробу «повороту до великих споминів нації, коли вона не терпіла, а творила, жила не квилінням і мрією, а волею і чином» [Донцов 1991, с. 68]. Таке ж завдання ставив і автор детективно-пригодницьких повістей «Багряний хрест», «Срібний череп» та «Чорна ігуменя» С. Ордівський. Звернувшись до сповненої високої звитяги доби Богдана Хмельницького, автор зумів поєднати досконало опрацьовану форму «сенсаційної» повісті з глибинним осмисленням української історії, захоплюючи інтригу – з потужною ідейною доміантою. «Воскресивши» на сторінках трилогії постаті, що залишалися в затінку історії, автор змалював захоплюючі пригоди справжніх лицарів України, аристократів духу, котрі без вагань віддають за батьківщину життя.

Історична проза Б. Лепкого, В. Будзиновського, А. Чайковського, Ю. Опільського, творила «гіпертекст», у якому твори більшої й меншої художньої вартості поєднувалися спільними ідейними доміантами, історіософськими концепціями, спробами дати ідеал вольової людини; гіпертекст, що ставав батьківщиною національного духу, прищеплював віру в торжество державницької ідеї, у майбутнє України. Ця проза засвідчила подальші пошуки «великого стилю», засобами якого можна було б змінити нарративний дискурс інтерпретації історії, зробити резонансними активізацію художньої свідомості з активізацією історичних процесів, явити, за П. Рікером, «пришестя людини через істо-

рію» (додамо – української людини, що як естафету поколінь, перейняла би героїку княжої й козацької доби й позбулася б світоглядного «пораженчества»), розгортання свідомості в часопросторі епох української героїки й державництва.

На рівні стильових домінант ця ідея виявилася особливо виразно у творах Ю. Косача «Рубікон Хмельницького» та Ю. Липи «Козаки в Московії». Системно-телеологічний взаємозв'язок усіх рівнів тексту Косачевого роману яскраво засвідчує потужне пульсування в його глибинних структурах художньої метафізики бароко. Визначальним для ідеї твору стало барокове розуміння сенсу лицарського життя, трансформоване крізь призму донцовських ідеологем. Необарокове підґрунтя як ідейно-оцінної рівня композиції, так і інших поетикальних рівнів забезпечило розімкнутість творчості автора на європейську культурну парадигму й водночас – непроминальний зв'язок із національною традицією.

Світоглядну основу необароковості художнього мислення Ю. Липи в історичному романі «Козаки в Московії» становлять «історіософемі державницьких ідей» (Т.Салига). Композиційно роман побудований на контрастному зіставленні двох етнопсихотипів – українця й «московита», двох культур – високої духовності українського бароко й варварського світу московського бестіарію, і саме цю опозиційність покликані увиразнити й сюжетні лінії, і персональний світ, і символіка твору. Обравши для реалізації власних історіософських ідей стиль необароко та втіливши його в жанрі авантюрно-пригодницького роману, написаного на історичному матеріалі, змусивши читачів по горизонталі й вертикалі пройти разом із персонажами твору всі рівні «ідеального московського пекла», Юрій Липа прагнув відкрити сучасникам і нащадкам самоцінність українців як нації, спонукав до себепізнання й поцінування власних духовних скарбів, закликав раз і назавжди відмовитись від принизливих і спрямованих на руйнування цілісності нації ідей «пораженчества».

Висновки. Переживання історичного часу визначається новою історичною темпоральністю, в основі якої постає напруга між «простором досвіду» та «горизонтом майбутнього». Майбутнє виростає з минулого, із пам'яті про минуле. І те, «як суспільства пам'ятають», наскільки пам'ять жива чи спотворена, піддана травматичному досвідові й репресована, детермінує колективну ідентичність та соціальний простір цієї ідентичності. Ритуали й обряди, що штучно були вживлені у репресовану пам'ять українців московськими окупантами, мали

на меті знищення ідентичності й вирощення на томість морального покруча. Однак живою водою лікування безпам'ятства завжди для нас була творчість – «зона творчості формує досвід на основі періодичного перезаписування пам'яті».

Між полюсами «простору досвіду» й «горизонту майбутнього» і постає «напруга» переломного часу, що в художній творчості трансформується в енергію стилю. Таким чином, історіософськість художнього мислення митця стає активним визначальним чинником, світоглядним імперативом у виборі стилю, вмотивованим потребою бути «не реставратором, а співтворцем історії», взаємно проектуючи минуле й духовно його конструюючи майбутнє. Не випадково в добу активних пошуків національної ідентичності (яким і було міжвоєнне двадцятиліття) базовими породженими стилями стають необароко і неоромантизм. Проза, творена в Галичині та еміграційних центрах у період міжвоєнного двадцятиліття, позначена особливою місісійністю – вона акумулювала й водночас живила націєкреативні й державотворчі устремління, формувала сакральне поле національної іманентності, шляхом утвердження важливих національних екзистенціалів – свободи й України – несла ідею самостійного політичного буття і власної державності.

Отже, динаміка стильових парадигм 20–30-х минулого століття детермінувалася «вибудуванням» антиколоніального дискурсу, спрямованого на збереження загроженого національного буття та гармонізацію українського духовного космосу, утвердження важливих національних екзистенціалів, у тому числі – ідеї самостійної політичної й державної екзистенції. Дух і стиль української Реконквісти як вибудування антиколоніального дискурсу закорінені в пасіонарності.

Жоден текст не існує сам по собі, а завжди належить дискурсові певної традиції. Священне поле нашої націєконсолідуючої традиції включає в себе й західноукраїнський Текст, складовою якого часто є й життєвий подвиг автора та життєвий подвиг читача, котрі у власній долі реалізували імператив високих державницьких та націєконсолідуючих ідеалів, коли в нерівній борні з окупантами зі сходу стояли на смерть; подвиг тих, хто на зоряній Дорозі Вічності залишився вічним Вартовим нашої духовності... Цей перерваний діалог поколінь відродився в умовах нової навали московської орди естафетою боротьби, перейнятою сьогоднішніми поколіннями українців від героїчних лицарів нашої батьківщини.

Література

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. Тернопіль: Джура, 2000. 340 с.
2. Василенко В. Збираючи уламки досвіду: теоретична (ре)концептуалізація травми. *Слово і час*. 2018. № 12. С. 109–121.
3. Гундорова Т. Посттравматичне письмо і риторика відсутності: Бруно Шульц – Жорж Перек – Джонатан Фоер. *Слово і час*. 2018. № 11. С. 97–108.
4. Донцов Д. Дві літератури нашої доби: репринтне вид. 1958 р. Львів; Торонто: вид-во «Гомін України», 1991. 295 с.

5. Євшан М. Куди ми прийшли? (Річ про українську літературу 1910 року). *Критика; літературознавство; естетика* / упор., передм. та прим. Н. Шумило. Київ: Основи, 1998. С. 247–274.
6. Кечур Р. Доповідь виголошена на конференції «Стійкість: UA» в Українському католицькому університеті (м. Львів, 24 квітня 2023 р.). URL: <https://ucu.edu.ua/news/ukrayinska-identychnist-travma-i-mriya-pro-transformatsiyu/> (дата звернення: 15.04.2023).
7. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу / пер. з нім. Київ: Дух і література, 2005. 380 с.
8. Лаврінченко Ю. Література вітаїзму. Розстріляне відродження: антологія 1917–1933рр.: поезія-проза-драма-есеї / підгот. тексту, фахове редагування і передм. проф. М.К. Наєнка Київ: вид.центр «Посвіта» 2001. С. 753–783.
9. Мафтин Н. Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30-х років ХХ століття: Парадигма реконквісти: монографія. Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. 356 с.
10. Мафтин Н. У пошуках Grand стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття: монографія. Івано-Франківськ: ЛІК, 211. 336 с.
11. Огієнко В. Історична травма Голодомору: проблема, гіпотеза та методологія дослідження. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 6. С. 145–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_6_16 (дата звернення: 22.03.2023).
12. Пухонська О. Літературний вимір пам'яті: монографія. Київ: Академвидав, 2018. 304 с.
13. Шерех Ю. Стилі сучасної української літератури на еміграції. *Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології*: у 3 т. Харків: Фоліо, 1998.
14. Alexander J., Eyerman R., Giesen B. Cultural Trauma and Collective Identity. Berkeley : University of California Press, 2004. 304 p.
15. Caruth C. Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History. Baltimore: John Hopkins UP, 1996. 168 p.

References

1. Andrusiv S.M. (2000) Modus natsionalnoi identychnosti: Lvivskiy tekst 30-kh rokiv XX st.: monohrafiia [Mode of National Identity: Lviv Text of the 30s of the 20th Century: Monograph]. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Ternopil: Dzhura. 340 s. [in Ukrainian].
2. Vasylenko V. (2018) Zbyraiuchy ulamky dosvidu: teoretychna (re)kontseptualizatsiia travmy [Collecting Fragments of Experience: Theoretical (Re)Conceptualization of Trauma]. *Slovo i chas*. № 12. S. 109–121 [in Ukrainian].
3. Hundorova T. (2018) Posttravmatyчне pysmo i rytoryka vidsutnosti: Bruno Shults – Zhorzh Perek – Dzhonatan Foer [Post-traumatic Writing and Rhetoric of Absence: Bruno Schulz – Georges Perec – Jonathan Foer]. *Slovo i chas*. № 11. S. 97–108 [in Ukrainian].
4. Dontsov D. (1991) Dvi literatury nashoi doby : reprintsne vyd. 1958 r. [Two Literatures of Our Time: Reprint Edition of 1958]. Lviv; Toronto: vyd-vo «Homin Ukrainy». 295 s. [in Ukrainian].
5. Yevshan M. (1998) Kudy my pryshly? (Rich pro ukrainsku literaturu 1910 roku) [Where Have We Come? (This is about Ukrainian Literature in 1910)]. *Krytyka; literaturoznavstvo; estetyka* / упор., передм. та прим. Н. Шумило. Київ: Основи. С. 247–274 [in Ukrainian].
6. Kechur R. (2023) Dopovid vyholoshena na konferentsii «Stiikist: UA» v Ukrainському katolytskomu universyteti (m. Lviv, 24 kvitnia 2023 r.) [The Report Was Delivered at the “Sustainability: UA” Conference at the Ukrainian Catholic University. (Lviv, April 24, 2023)]. URL: <https://ucu.edu.ua/news/ukrayinska-identychnist-travma-i-mriya-pro-transformatsiyu/> (data zvernennia: 15.04.2023) [in Ukrainian].
7. Kozellek R. (2005) Mynule maibutnie. Pro semantyku istorychnoho chasu [The Past Future. On the Semantics of Historical Time]. / per. z nim. Kyiv: Dukh i literatura. 380 s. [in Ukrainian].
8. Lavrinenko Yu. (2001) Literatura vitaizmu. Rozstriliane vidrozhennia: antolohiia 1917–1933rr.: poeziia-proza-drama-esei [Literature of Vitaism. Shot Revival: Anthology of 1917–1933: Poetry-prose-drama-essay] / pidhot. tekstu, fakhove redahuvannia i peredm. prof. M.K. Naienka. Kyiv: vyd.tsentr «Posvita» S. 753–783 [in Ukrainian].
9. Maftyn N. (2008) Zakhidnoukrainska ta emihratsiina proza 20–30-kh rokiv XX stolittia: Paradyhma rekonkisty: monohrafiia [Western Ukrainian and Emigration Prose of the 20s–30s of the 20th Century: Paradigm of the Reconquest: Monograph]. Ivano-Frankivsk: VDV TsIT Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. 356 s. [in Ukrainian].
10. Maftyn N. (2011) U poshukakh Grand stiliiu: zakhidnoukrainska ta emihratsiina proza mizhvoiennoho dvadtsiatylittia: monohrafiia [In Search of Grand Style: Western Ukrainian and Emigration Prose of the interwar Twenty Years: a Monograph]. Ivano-Frankivsk: LİK. 336 s. [in Ukrainian].
11. Ohiienko V. (2013) Istorychna travma Holodomoru: problema, hipoteza ta metodolohiia doslidzhennia [Historical Trauma of the Holodomor: Problem, Hypothesis and Research Methodology]. *Natsionalna ta istorychna pamiat*. Vyp. 6. S. 145–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ntip_2013_6_16 (data zvernennia: 22.03.2023) [in Ukrainian].

12. Pukhonska O. (2018) *Literaturnyi vymir pamiaty: monohrafiia* [Literary Dimension of Memory: Monograph]. Kyiv: Akademydav. 304 s. [in Ukrainian].
13. Sherekh Yu. (1998) *Styli suchasnoi ukrainskoi literatury na emihratsii* [Styles of Modern Ukrainian Literature in Emigration]. Porohy i Zaporizhzhia. Literatura. Mystetstvo. Ideolohii: u 3 t. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
14. Alexander J., Eyerman R., Giesen B. (2004) *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press. 304 p. [in English].
15. Caruth C. (1996) *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative and History*. Baltimore: John Hopkins UP. 168 p. [in English].

NARRATIVE STRATEGY OF OVERCOMING THE TRAUMA OF A “PASSIONARY BREAK” IN THE STYLE IMAGES OF WESTERN UKRAINIAN AND EMIGRATION PROSE OF THE 20–30s OF THE 20th CENTURY

Abstract. In the conditions of the new influx of the Moscow horde, the issue of memory and overcoming trauma is becoming more relevant. The experience of creating a new, heroic “anthropological space” (M. Merleau-Ponty), which to a large extent through the means of speech made it possible to overcome the consequences of traumatic events and ensured the preservation of our national identity, is revealed in the ideological, artistic and stylistic paradigms of the literature of the interwar period of the last century, which was created in Halychyna and emigration centers. It was a dominant worldview of Vitaism, which first appeared in the creative work of yesterday’s Galicians-Sichovites, hence emigrants from Ukraine. The process of activation of stylistic formations intensified under the influence of the doctrine of statist literature proclaimed by D. Dontsov. Neo-romanticism (active romanticism) and neo-baroque become dominant in the prose and poetry of the specified period: the passionate energy of creativity, using the dominant ethnogenesis, concentrated in the baroque and romantic artistic consciousness, precisely because of the presence in the force field of the stylistic paradigms of the 1930s of ideological and artistic dimensions of thinking of these great national styles, actualized the first statesmanship. After all, in order to overcome the trauma, one must build the future – give a certain prototype, conceived by the author, therefore perceived by the recipient-reader and lived by professing this idea, serving it. The anthropological constant of “historical temporality”, a narrative that creates identity through the actualization of national history, conceived and remelted in the crucible of philosophical concepts of time and one’s own understanding of connections in the dimensions of “past – present – future”, was realized by turning the authors to the heroic pages of our history, which explains the increased attention of writers to historical topics. Thus, the focus is not so much on the events themselves, but on the unfolding of consciousness in the space-time of the era. The phenomenon of “historical time”, grasped from the “anthropological point of view” – between experience and expectation – made it possible to form a “horizon of expectation” by reviving in the stylistic images of the artistic text, in literary ideas and images the passionate spirit of the heroic pages of national history, which is important for ethnogenesis.

Keywords: narrative, trauma study, passionate, style, genre, philosophy of rank, Reconquista paradigm, neo-baroque, neo-romanticism, transformation.

© Мафтин Н., 2023 р.

Наталія Мафтин – доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна; natalimaftyn@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6661-2956>

Natalia Maftyn – Doctor of Philology, Professor of the Ukrainian Literature Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine; natalimaftyn@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-6661-2956>